ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“ – БЪЛГАРИЯ
НАУЧНИ ТРУДОВЕ, КН. 8, ТОМ 5, 2023 – ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY OF PLOVDIV – BULGARIA
SCIENTIFIC WORKS, BOOK 8, VOL. 5, 2023 – FACULTY OF LAW

МЯСТОТО НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – БЪЛГАРСКА ПАТРИАРШИЯ КАТО СУБЕКТ НА ПРАВОТО СРЕД ЮРИДИЧЕСКИТЕ ЛИЦА[1]

доц. д-р Мария Кьосева

Резюме: В настоящата студия се прави съпоставителен анализ на Българската православна църква – Българска патриаршия (БПЦ-БП) и други юридически лица – вероизповедания, юридически лица с нестопанска цел, търговски дружества, въз основа на което се правят обобщения за сходствата и отликите на БПЦ-БП като уникално обществено образувание от другите юридически лица. Това предполага анализ на признаците и класификациите на юридическите лица в зависимост от различни критерии, за да се очертаят в този контекст спецификите на БПЦ-БП като юридическо лице, признато по силата на закона. Акцент се поставя върху отликата между създаването и признаването на юридическо лице ex lege, както и върху наличието на религиозно убеждение, което прави вероизповеданията специална категория юридически лица. Прави се извод, че БПЦ-БП се различава както от държавата, така и от другите юридически лица, което дава основание да се определи като особено юридическо лице на частното право с отклонения от корпоративната природа на класическите юридически лица.

Ключови думи: Българска православна църква, юридическо лице по силата на закона, верско убеждение

[1] Настоящата студия е част от цялостно научно изследване на тема „Гражданскоправен статус на Българската православна църква“, защитено в началото на 2010 г. като дисертация за присъждане на ОНС „доктор“ пред Специализирания научен съвет по правни науки на Висшата атестационна комисия (ВАК). В студията са взети предвид измененията в законодателството, както и някои по-нови научни публикации, до 10 юни 2023 г.

DOI: 10.69085/ntp20235013

THE PLACE OF THE BULGARIAN ORTHODOX CHURCH – BULGARIAN PATRIARCHATE AS A LEGAL SUBJECT AMONG LEGAL ENTITIES

Assoc. Prof. Maria Kyoseva, PhD

Abstract: This study provides a comparative analysis of the Bulgarian Orthodox Church – Bulgarian Patriarchate (BOC-BP) and other legal entities – religious denominations, non-profit legal entities, commercial companies, based on which generalizations are made about the similarities and differences of the BOC-BP as a unique public entity from the other legal entities. This implies an analysis of the characteristics and classifications of legal entities depending on various criteria, in order to outline in this context the specific features of the BOC-BP as a legal entity recognized by law. Emphasis is placed on the distinction between the creation and recognition of a legal entity ex lege, as well as on the existence of religious belief, which makes religious denominations a special category of legal entities. It is concluded that BOC-BP differs both from the state and from other legal entities, which gives reason to define it as a special legal entity of private law with deviations from the corporate nature of classic legal entities.

Keywords: Bulgarian Orthodox Church, legal entity under the law, religious belief

I. Общи въпроси

1. Понятието „правосубектност“ и Българската православна църква – Българска патриаршия (БПЦ-БП) като субект на правото

Преди да се определи мястото на БПЦ-БП като субект на правото, е необходимо накратко да се припомни понятието „правосубектност“ и неговите синоними. „Правосубектността“ се изследва от общата теория на правото и се използва от всички отрасли на правната система, като всеки отрасъл определя субектите в него и техния правен статус.

За целта на изследването интерес представлява правосубектността в гражданското право, независимо че признаването на БПЦ-БП като юридическо лице има значение и в други правни отрасли.

DOI: 10.69085/ntp20235013

БПЦ-БП в нередки случаи е субект по трудови, административни, данъчни, процесуални и др. видове правоотношения.

Безспорно за теорията[2] е, че качеството „правосубектност“ се определя от правната норма: тя посочва видовете субекти, предпоставките и реда за тяхното възникване-. Това означава, че чрез правната норма може да се предаде на определени обществени единства съответното правно качество. „Това правно качество, подобно на всяко друго, се отдава само от законодателя по лични негови преценки на правна и историческа целесъобразност, на правна и историческа необходимост“[3].

В гражданскоправната теория няма единно мнение относно същността на понятието „правосубектност“. Представителите на гражданскоправната доктрина се разделят на две групи автори относно правната същност на правосубектността. Едни от тях я определят като правно качество, а други я характеризират като особено субективно право. Накратко, аргументите на двете групи автори се изразяват в следното. Становището[4], че правосубектността е своеобразно, първично субективно право, се аргументира с това, че правната норма признава на определени социални дадености възможността да бъдат носители на права и задължения, т.е. признава ги за субекти на правото или за правоспособни. От друга страна, признатата и гарантирана от закона възможност едно лице да има определено поведение се нарича субективно право. Своеобразието на правосубектността като субективно право се изразява в това, че то е предпоставка за конкретно придобиване на права и задължения и като субективно право се ползва от защита. В този смисъл правосубектността е първично субективно право. Другото становище[5] приема, че правосубектността е правно качество, т.е. абстрактна възможност на едно лице да бъде

[2] **Таджер, В.** Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. С., Наука и изкуство, 1973, с. 14; **Павлова, М.** Гражданско право. Обща част. Второ прер. и доп. изд. С., СофиР, 2002, с. 227; **Василев, Л.** Гражданско право на НРБ. Обща част. С., Наука и изкуство, 1956, 163 – 164.

[3] **Ганев, В.** Учебник по обща теория на правото. Т. 2. С., 7М График, 1990, с. 404.

[4] **Таджер, В.** Цит. съч., с. 17.

[5] **Ганев, В.** Цит. съч., с. 113 и сл.; **Павлова, М.** Цит. съч., с. 231, 314.

DOI: 10.69085/ntp20235013

носител на права и задължения на основата на обективното право. Първично е понятието „субект на правото“, или „правен субект“, а „правоспособността“ е негово доразвитие като правно явление[6].

Независимо от различните мнения в теорията за същността на понятието „правосубектност“ е безспорно, че юридическите лица като субекти на правото възникват при условия и ред, определени в закон.[7]

Според проф. Венелин Ганев „Историческият процес за постепенното оформяне на понятието юридически личности е различен от историческия процес за постепенното фактическо възникване на обществени групировки или обществени единства и от историческия процес на тяхното законодателно регулиране като обособени правни субекти. Тези три процеса се различават и не бива да се смесват един с друг. Историческият процес за постепенното оформяне на понятието за юридически лица следва останалите два и настъпва сравнително по-късно от тях“[8].

Това принципно положение приляга най-вече за признаването на БПЦ-БП като юридическо лице, тъй като в проследяването на историческото развитие на правния ѝ статус тя е субект на правото от момента на признаването ѝ за Автокефална православна църква. Признаването на правосубектността на БПЦ-БП в исторически аспект е аналогично на византийската практика и е съгласно с каноничното (вътрешно) право на Православната църква.

По времето на св. Константин Велики[9] Църквата е призната официално от държавата с Миланския едикт през 313 г. Това означава признаването ѝ за субект на правото, тъй като притежава белези, които по-късно юристите определят като необходими, за

[6] Вж. **Ганев, В.** Цит. съч., с. 9.
[7] Пак там.
[8] **Ганев, В.** Цит. съч., с. 394.
[9] Вж. **Новкиришка-Стоянова, М.** Миланският едикт и религиозното законодателство на император Константин. – В: Религиозната толерантност в Древността. Сборник статии и доклади. ЮФ на ПУ „П. Хилендарски“. С., Еко-принт, 2014, 46 – 70.

DOI: 10.69085/ntp20235013

да бъде квалифицирано едно социално образувание за юридическо лице.

Още при управлението на св. Константин Велики на Църквата е предоставена собственост, освободена е от данъци, предоставят ѝ се редица облекчения. Тя влиза в отношения чрез нейните представителни органи, каквито могат да имат само персонифицираните образувания. В тези случаи Църквата и нейните поделения не са определени като юридически лица, тъй като на този исторически етап понятието „юридическо лице“ не е изяснено от правната теория. Неговото законодателно уреждане се осъществява едва през XIX в.

Изследването на БПЦ-БП като субект на правото предполага анализ на признаците и класификациите на юридическите лица в зависимост от различни критерии, за да се очертаят в този контекст спецификите на БПЦ-БП като юридическо лице.

2. Системи за възникване на юридическите лица

Във връзка с изясняването на въпроса за признаването на БПЦ-БП като субект на правото и с цел да се очертаят спецификите за нея спрямо другите юридически лица накратко ще бъдат представени системите за възникването на юридическите лица.

В частното право са известни четири системи за възникване на юридическите лица. По разпоредителната система се създават юридическите лица чрез властнически акт на краля или на парламента. Най-често това става с акт на изпълнителната власт. При разрешителната (концесионна) система инициативата за създаване на юридическото лице се поема от субекти на частното право, които желаят неговото учредяване, но за да възникне, е необходимо разрешение на държавен орган, обикновено на изпълнителната власт. При тази система държавата упражнява освен контрол за законосъобразност и за целесъобразност при създаването на юридическите лица[10]. По нея се създават вероизповеданията по Закона за изповеданията (отм.) до влизането в сила на Закона за вероизповеданията (ЗВ). Осъществява се контрол освен за законосъобразност и за целесъобразност от страна на Министерския

[10] **Павлова, М.** Цит. съч., с. 314.

DOI: 10.69085/ntp20235013

съвет (МС) спрямо вероизповеданията, което дава основание покъсно, при действието на новата Конституция, част от нормите на ЗИ да бъдат обявени за противоконституционни с решение на КС[11]. По разрешителната система, приложима по отменения ЗИ, с акт на МС се вписва уставът на изповеданието, от който момент възниква юридическото лице според чл. 6 от ЗИ (отм.).

При нормативната система предварително се определят условията за възникването на юридическите лица в нормативен акт, без да е необходимо издаването на акт на държавен орган. Разновидност на тази система е т. нар. нормативно-контролна система, при която се упражнява предварителен контрол за законосъобразност на учредяването на юридическото лице в съдебно или административно производство, което завършва с вписването на нововъзникналия правен субект (ЮЛ) в специални книги – регистри. По тази система възникват политическите партии, които се вписват в съдебни регистри на Софийския градски съд. За търговските дружества и юридическите лица с нестопанска цел конститутивният ефект настъпва от момента на вписването в единен електронен регистър според съвременната уредба на Закон за търговския регистър и регистъра за юридическите лица с нестопанска цел (ЗТРРЮЛНЦ)[12].

Нормативно-контролната система сега се прилага за нововъзникнали вероизповедания по ЗВ, с изключение на БПЦ-БП и нейните поделения. Според чл. 19 и 20 от ЗВ след проверка за законосъобразността на учредителния фактически състав на вероизповеданието то се вписва в специален съдебен регистър. **Този съдебен регистрационен режим не се прилага единствено за БПЦ-БПЦ и нейните поделения. БПЦ-БП според чл. 10, ал. 2 от ЗВ е призната за юридическо лице, като в ал. 1 са изброени правно-индивидуализиращите ѝ белези – наименование, ръководният орган, правоприемство и членство във Вселен-**

[11] Решение на КС на РБ № 4 от 1992 г. по к.д. 1/1991 г./ДВ, бр. 35 от 1992 г.
[12] ДВ, бр. 34 от 25 април 2006 г., с посл. доп. ДВ, бр. 105 от 11 декември 2020 г.

DOI: 10.69085/ntp20235013

ската[13] църква: *„Традиционно вероизповедание в Република България е източното православие. То има историческа роля за българската държава и актуално значение за държавния ѝ живот. Негов изразител и представител е самоуправляващата се Българска православна църква, която под името Патриаршия е правоприемник на Българската Екзархия и е член на Едната, Свята, Съборна и Апостолска църква. Тя се ръководи от Светия Синод и се представлява от Българския Патриарх, който е и Митрополит Софийски“.*

В някои страни се допуска създаването на юридически лица, за които няма обща нормативна уредба, при условие че в учредителния акт се регламентират целите, органите и дейността им и се направи искане за тяхната регистрация пред компетентен държавен орган. Това е т. нар. регистрационна система, която се определя като най-либерална[14].

---

[13] За целите на настоящото изследване понятията „вселенска“ и „съборна“ се употребяват като синоними. И в двата случая, независимо кой термин се използва, се влага едно и също съдържание, което сочи универсалност на Църквата, т.е. Църквата като единен организъм по цялата Земя. Различието в българските източници се дължи единствено на това, че тези понятия се превеждат от различни езици – съответно от гръцки и църковнославянски. Гръцката дума καθολικός обозначава общ, всеобщ, универсален (Гръцко-български речник. 1994, състав. М. Филипова-Байрова и др. Ред. В. Бешевлиев и др. С., Изд. Проф. Марин Дринов, 1994, с. 255). Славянската дума соборный – „общ, отнасящ се за всички“ (Дьяченко, прот. Г. Полный церковно-славянский словарь – https://azbyka.ru/otechnik/Grigorij_Djachenko/polnyj-tserkovnoslavyanskij-slovar/).

[14] За тази система вж. **Ганев, В.** Цит. съч., с. 407 – 408: „Свободна е системата, която въздига всяко правомерно обществено единство в юридическо лице и регулира системите правоотношения при тях според волевите изявления на учредителния акт, допълнени с някои правнонормативни съдържания от публичноправен характер. Свободната система съответства най-вече на народните правни схващания, разработени преди и след Освобождението от турско владичество и при националното Възраждане. Тези правни схващания са целели да се даде обособено правно съществуване на всички обществени групировки, на всички обществени единства, на всички координирани обществени усилия и инициативи за осъществяване на някои национални тежнения, като изграждане и поддържане на църкви, съставяне и поддържане на читалища, ученолюбиви дружества и т.н. За съжаление, тази

DOI: 10.69085/ntp20235013

3. Възникване и признаване на юридически лица *ex lege* като една от системите за съществуване на юридическите лица

Сред системите за възникване на юридическите лица, наред с разпоредителната, разрешителната и контролно-нормативната, в правната теория се споменава за възникването на юридически лица по силата на закон (*ex lege*) или въз основа на правната норма. Не се отделя специално внимание на една специфична система на учредяване, а *на признаване* на юридическо лице, на едно обществено образувание, което правото и законът намират за съществуващо. В този случай съществуващото социално единство трябва само да бъде санкционирано от закона и признато за субект на правото. Това е така нареченото признаване на юридическо лице по силата на закона. Много често това понятие се използва и в случаите, когато сам законът създава за в бъдеще *ex lege* субект на правото.

За да бъдем точни, при всички системи за възникване на юридическите лица законът определя кой и при какви условия и ред ще признае едно социално образувание за юридическо лице. Но във всички други случаи, извън създаването и признаването *ex lege* на юридическо лице, наличието на правната норма не е достатъчно. Въз основа на нея трябва да бъдат осъществени юридически факти, определени в закона, за да е налице завършен фактически състав по учредителния процес на юридическото лице.

При признаването по силата на закона, за да е правосубектно едно социално образувание в правния мир, е достатъчно самото обявяване на това обстоятелство от закона. В този случай законът не поставя никакви други условия, които трябва да бъдат осъществени, за да е факт в правната действителност такова юридическо лице.

Важна отлика между *създаването* и *признаването на юридическо лице ex lege* има както във времево, така и в смислово отношение.

система се изоставя от послешното законодателство и др. Вместо нея се усвоява не само нормативната, но даже и в много случаи концесионната“.

DOI: 10.69085/ntp20235013

Създаването на юридическо лице по силата на закона означава, че законодателят поради обществена и правна необходимост създава субект на правото за в бъдеще. В този случай е достатъчна само санкцията на правната норма, без да е необходимо вписване в регистри с конститутивно значение или получаването на разрешение на държавни органи. Правният субект възниква за в бъдеще като ново юридическо лице. Най-често този законодателен подход се използва при създаването на държавни агенции, комисии, съвети, които до този момент не са съществували. Изброените субекти обикновено са независими регулаторни[15] или правораздавателни органи[16] (особени юрисдикции)[17]. В тези случаи законът определя съответния публичен орган за юридическо лице, който възниква *ex lege* за в бъдеще.

Признаването на юридическо лице по силата на закона означава, че се придава правно качество на съществуваща социална даденост, т.е. признава се, че е съществувало като правно явление и в миналото (*ex tung*). Това означава, че субектът на правото е съществувал, но не по силата на правната норма пряко, а е възникнал преди това по някоя от другите системи за образуване на юридическите лица.

Основание да се прави разлика между тези две понятия „създаване“ и „признаване“ на юридически лица по силата на закона дава и семантиката на думите. „Създаването“ се използва за нещо, което ще възникне в бъдещето и до момента не е съществувало. Думата „признаване“ означава съгласие или потвърждаване на нещо, което съществува в общественото или правното битие.

Допълнителен аргумент да се прави разлика между „създаването“ и „признаването“ на юридическо лице по силата на зако-

[15] Съветът за електронни медии (СЕМ), Комисията за регулиране на съобщенията (КРС), Комисията за финансов контрол (КФК) и др., създадени със закон.

[16] Комисия за защита на конкуренцията (КЗК), Комисия за защита от дискриминация (КЗД) и др., за чието съществуване вж. р. № 6 от 11.11.2008 г. по конституционно дело № 5 от 2008 г.

[17] Вж. за тях **Янкулова, С.** Административни юрисдикции. С., Монт, 2021, 117 – 133.

DOI: 10.69085/ntp20235013

на е новият ЗВ, който заварва при влизането си в сила съществуването на БПЦ-БП като юридическо лице. Тя е призната за такова чрез регистрирането на Устава на Църквата в МС по силата на чл. 6 от ЗИ (отм.), което се предхожда от контрол за законосъобразност и целесъобразност. Чрез чл. 10, ал. 2 от ЗВ законодателят потвърждава пряко, т.е. чрез правна норма (*ex lege*) признава съществуването на БПЦ-БП като правен субект. В този случай, дори да се оспорва съществуването на БПЦ-БП като субект на правото до влизането на закона в сила, от влизането на закона в сила законодателят обявява БПЦ-БП като юридическо лице единствено и само по силата на правната норма (ex lege).

В правната система съществуват юридически лица, които се обявяват за такива със закон. Тогава юридическото лице възниква или се признава от момента на влизането на закона в сила[18]. Съществува пример за признаване на юридическо лице по силата на Конституцията, за каквото е призната общината (чл. 136, т. 3). Моментът на възникване на конкретната община като юридическо лице се свързва с осъществяване на допълнителни юридически факти.

Когато законодателят признава или създава юридическо лице *ex lege*, има право на преценка, изхождайки от исторически, културни, социални и други съображения, за да придаде правно качество на една социална даденост, или намира за необходимо и полезно да създаде един нов субект на правото поради обществена потребност. Създаването или признаването на юридически лица със закон се отнася най-често за юридически лица на публичното право или за държавни учреждения, както и за държавни органи, които се натоварват с определени правомощия. За юридическите лица на частното право този законодателен подход се използва рядко и това са случаите, когато същите са значими

[18] Вж. примерите по този въпрос у **Василев, Л.** Гражданско право. Обща част, нова ред. Ч. Големинов. В., ТедИна, 1993, с. 163. По подобен начин са признати БАН по Закона за Българска академия на науките, Фонд „13 века България“ по Закона за Фонд „13 века България“, БНБ със Закона за Българска народна банка и мн. др.

DOI: 10.69085/ntp20235013

обществени институции с историческо и културно значение, какъвто е случаят с БПЦ-БП.

II. Българската православна църква – Българска патриаршия и други юридически лица

1. Българската православна църква и другите вероизповедания

Обща е конституционната[19] и законовата уредба на вероизповеданията, което означава, че конституционните принципи за свобода на вероизповеданията, отделеност на държавата от религиозните институции и забраната за използването им за политически цели се отнасят за всички вероизповедания, в това число и за БПЦ-БП, тъй като тя се явява вид от рода „вероизповедания". Различието на конституционно равнище се отнася единствено до провъзгласяването на източноправославното вероизповедание за традиционна религия в Република България.

За традиционна държавна или официална религия обикновено се определя от Конституциите или законите онази религия, която исторически най-рано е възникнала, свързана е с историята и с народопсихологията на народа и се изповядва от преобладаващата част от населението. Това предопределя различието в правното третиране между традиционната и всички останали религии. Традиционното източноправославно вероизповедание, чийто представител е БПЦ-БП, е част от националната конституционна идентичност на българската държава. В този смисъл е чл. 4, т. 2, изр.1 от Договора за функциониране на Европейския съюз: *„Съюзът зачита равенството на държавите членки пред Договорите, както и националната им идентичност, присъща на техните основни политически и конституционни структури…"*[20]

[19] Вж. по подробно у **Кьосева, М.** Конституционен и законов статус на вероизповеданията в България. – В: Религиозната толерантност в съвременния свят. Сборник статии и доклади. ЮФ на ПУ „П. Хилендарски". С., Екопринт, 2014, 36 – 61.

[20] Вж. по този въпрос **Семов, А.** Неприлагане на правото на ЕС поради зачитане на националната идентичност (https://news.lex.bg).

DOI: 10.69085/ntp20235013

Наличието на норма, провъзгласяваща по-специално отношение към традиционното вероизповедание, не променя важността, значението и юридическите гаранции на провъзгласените конституционни принципи към другите вероизповедания.

ЗВ в преамбюла е декларирал уважение към християнството, исляма, юдаизма и другите религии, което показва принципното еднакво отношение и оценка на различните вероизповедания. В чл. 4, ал. 1 от ЗВ е прокламирано равноправието между отделните религии. За БПЦ-БП и другите вероизповедания се отнасят легалните дефиниции за „вероизповедание“, „религиозна общност“ и „религиозна институция“. Според § 1 ДР ЗВ: „1. „Вероизповедание“ е съвкупността от верски убеждения и принципи, религиозната общност и нейната религиозна институция. 2. „Религиозна общност“ е доброволно обединение на физически лица за изповядване на дадена религия, извършване на богослужение, религиозни обреди и церемонии. 3. „Религиозна институция“ е регистрираната в съгласие със Закона за вероизповеданията религиозна общност, която има качеството на юридическо лице, свои ръководни органи и устав“.

БПЦ-БП и другите вероизповедания притежават всички тези белези на персонифицирани общности, придобили статуса на религиозни институции при спазване на изискванията на ЗВ. БПЦ-БП се признава *ex lege*, а другите вероизповедания се регистрират (възникват) по нормативно-контролната система.

Обикновено се прави и друга разлика в понятията, които се използват, а именно – за традиционните или официални религии се употребява понятието „църква“, а за другите религии се използва общото понятие „вероизповедания“ или „религиозни организации“ и др. Тази разлика в словоупотребата е предопределена отново от историческото възникване на различните религии, от техния произход и същност, от признаването им в институционален план.

Понятието „църква“[21] е употребено от нейния създател – Иисус Христос, преди повече от 2000 години и нейните свойства

[21] Основното разделение между Източната и Западната църква възниква през 1054 г. Оттогава те водят самостоятелно съществуване, като Източната

DOI: 10.69085/ntp20235013

са определени от Вселенските събори, така че то не може да бъде използвано произволно и най-вече спрямо социални образувания, които нямат тези свойства и които са възникнали през последните десетилетия и се определят като „нови религии“. Следователно още една разлика между БПЦ-БП и другите вероизповедания е, че БПЦ-БП е църква, признак, по който има сходство с други християнски църкви – католическа, протестантски и други[22], но само БПЦ-БП е Православна[23], т.е. тя е член на Вселенската православна църква (Една Света Съборна и Апостолска църква).

Всички конфесии попадат в общото родово понятие „вероизповедания“. В наименованието им може да съществува и понятието „църква“ – такива са католическата, протестантската и др., но в съчетание с „източноправославна“ или „православна“, призната като член на Едната, Света, Вселенска и Апостолска църква, е само БПЦ-БП като представител на източното православие в България.

Най-съществената разлика между всички вероизповедания е верското убеждение – то е, което отличава БПЦ-БП от всички други вероизповедания. Всички вероизповедания са обявени за субекти на правото в качеството им на юридически лица, но условията, механизмите за съществуването на правно-организационната форма на юридическото лице са различни при БПЦ-БП и другите вероизповедания.

Равните права на вероизповеданията не изключват различни начини за признаване на правосубектност на вероизповеданията, което не означава, че се нарушава принципът за равенство в чл. 6 от Конституцията, тъй като тази норма се отнася до гражданите на държавата, т.е. до физическите лица, а не до системите за възникване на юридическите лица и преценката на държавата кой от начините да използва за признаването на качеството „юридическо лице“ на едно или друго социално образувание.

запазва древната традиция, а Западната внася нови елементи от верски и устройствен характер.

[22] **Петрова, Г.** Цит. съч., с. 21, 33, бел. 14 под линия.

[23] **Коев, Т.** Православен катехизис и Послание на източните патриарси за православната вяра. 2. изд. С., Синодално издателство, 1985, с. 90 – 91.

DOI: 10.69085/ntp20235013

Законодателят е свободен по отношение на избора на подход относно системата, която ще използва, за да обяви едно социално образувание за юридическо лице, защото резултатът е един и същи – всички те, при спазване на законовите условия, са субекти на правото. Важно е, че правна норма определя условията за признаването на юридическо лице на едно или друго вероизповедание.

Следователно следващата отлика, която се очертава, е различният начин за признаването на правосубектността на БПЦ-БП и другите вероизповедания, аргумент за което съществува в Конституцията поради отдаването на заслуженото място на БПЦ-БП, определяйки я за традиционна религия. Такъв е случаят с Католическата, Евангелските и някои други църкви в Германия[24], които са със статус на корпорации на публичното право, независимо че действа принципът за отделеност на вероизповеданията от държавата, докато други религиозни общности са частни корпорации.

Законодателят е доразвил това, което е обявил за БПЦ-БП и нейната правосубектност (ex lege) в чл. 10, ал. 2, като изрично в § 2, ал. 3 е потвърдил изключването на БПЦ-БП от съдебната служебна пререгистрация, защото това би било правен и логически non-sense. Тези две различни системи за съществуването на юридически лица не могат да се кумулират, а са възможни само като алтернатива.

С § 2, ал. 1 – 3 от ПЗР на ЗВ законодателят признава правосубектността на заварените регистрирани вероизповедания, като съдът е задължен да ги впише в регистъра служебно (*ex officio*). Това е доказателство за равното третиране на БПЦ-БП с

[24] **Грънчаров, О.** Закон и религия, документи и специализиран коментар. С., Иван Вазов, без посочена година на изд., с. 53 – 54. В Германия не съществува нито една държавна религия (чл. 137, т. 1 от Конституцията на Германия (1919 г.), Ваймарската. Тя е действащо право според чл. 140 от Основния закон на Германия (1949 г.), по аргумент от чл. 136, 137, 138, 139, 141, които са неделима част от Основния закон. В т. 4 на чл. 137 религиозните общности, признати със закон, са институции с публични права и остават такива завинаги, останалите могат да бъдат регистрирани официално, ако имат необходимия брой членове.

DOI: 10.69085/ntp20235013

всички други вероизповедания, регистрирани по силата на отменения Закон за изповеданията. Признава се съществуването на тези субекти, като единствено подходът е различен. За БПЦ-БП основанието за признаването ѝ по закон е конституционосъобразно, а за всички други се прилага най-либералният принцип в позитивното право – не се изисква пререгистрация на съществуващи правни субекти. Признава се нещо, което обективно съществува в правния мир.

Регистрираните вероизповедания в административния регистър на Министерския съвет до влизането в сила на ЗВ, според изискванията на същия при служебната съдебна пререгистрация, нямат задължения, които да са различни или да са в повече от тези на БПЦ-БП. В единия случай законодателят признава БПЦ-БП за юридическо лице директно въз основа на правната норма, а в другия случай обявява регистрираните до този момент в административния регистър на МС вероизповедания за юридически лица. Дирекция „Вероизповедания“ към МС се задължава да предостави на съда регистъра на вероизповеданията и техните устави, който следва служебно да ги впише в съдебен регистър на вероизповеданията.

Според съдебната практика[25] „заварените вероизповедания са предмет на изрична уредба, която се съдържа в § 2 от ПЗР на ЗВ. С цитираните разпоредби е предвидено запазване на статуса на юридически лица на всички регистрирани вероизповедания по чл. 6 от отменения Закон за изповеданията, както и на техните заварени местни поделения, доколкото последните са имали това качество при влизане в сила на Закона за вероизповеданията. Предвиденото в ал. 3 и 4 служебно вписване в регистъра на Софийски градски съд – за вероизповеданията, и в регистъра на съответния окръжен съд – за местните поделения, е без значение за правния статус на заварените вероизповедания и местните поделения. Това вписване има само декларативен ефект и липсата на такова не води до загубване на качеството „юридическо лице“, т.е. до загубване на правосубектността на вероизповеданието, респ. на местното поделение“.

[25] Определение 140/2006 г. ВКС, т.к.

DOI: 10.69085/ntp20235013

Разликата в начина на признаване на правосубектността на БПЦ-БП и другите вероизповедания предопределя и други различия, които са последица от системата за признаване на юридическите лица.

Признаването със закон на БПЦ-БП означава, че не се издава някакъв акт, който да удостоверява това признаване, защото това го прави самият закон, като в правната норма на чл. 10 от ЗВ са посочени онези основни белези, които обикновено се съдържат в съдебното решение или административния акт при нормативно-контролната и респективно концесионната (разрешителна) система.

При признаването на юридическо лице *ex lege* е достатъчно съдържанието на правната норма, която обявява БПЦ-БП като юридическо лице. Легитимацията на лицето, което представлява юридическото лице, се осъществява с акта за избор на съответния орган и удостоверение от компетентния орган. В случая при БПЦ-БП като юридическо лице легитимацията на Българския патриарх като представляващ БПЦ-БП става с акта за избор и удостоверение с актуални данни, че той е лицето, което е избрано с този акт. То се издава от Светия Синод, чийто член е патриархът. Митрополитите в качеството си на представляващи митрополиите като юридически лица и респективно свещениците, като представляващи църквите като юридически лица, игумените на манастирите като представляващи манастирите като юридически лица се легитимират със съответния акт за избор или заповед за назначаване и удостоверение, според което лицето има представителни правомощия за съответното юридическо лице, издадено от компетентните да ги избират или назначават църковни органи. От тези актове се черпи допълнителна информация за правни признаци, които не се съдържат в закона.

Такава е практиката при всички юридически лица, които възникват или се признават *ex lege*, като например БНБ според Закона за Българската народна банка; БАН – според Закона за Българска академия на науките; съдилищата и прокуратурите – според Закона за съдебната власт, и др. За тези субекти няма съдебни решения, няма удостоверения от съда за актуално правно състояние, няма административни актове, с които е разрешено тяхното възникване, защото нито съдът ги е регистрирал, нито

DOI: 10.69085/ntp20235013

административен орган е разрешил тяхното създаване, тъй като те са признати със самия закон.

За другите вероизповедания се прави справка от публичния регистър в СГС на вероизповеданията за техните индивидуализиращи белези и лицата, които ги управляват и представляват. Със съдебно удостоверение те се легитимират като представителни органи.

Легалното определение за вероизповедания дава основание същите да се определят като корпоративноустроени юридически лица[26], тъй като са обединения на физически лица, които изповядват определено верско убеждение, но с уточнението, че съществуват много отклонения и особености при Църквата, и в частност БПЦ. Това по-скоро ни дава основание да твърдим, че БПЦ е особено юридическо лице – квалифицирана корпорация. Аргументи в подкрепа на това твърдение се съдържат в Евангелието и Посланията на светите Апостоли. Те са точен пример за корпоративната същност на Църквата още от самото ѝ създаване преди повече от 2000 г. от Иисус Христос и много преди съществуването на теорията за юридическото лице и неговото законодателно уреждане.

---

[26] По думите на **Канторовиц, Е.** Двете тела на краля, С. ЛИК, 2004, с. 269 – 270: „Понеже *дори* още цивилианите да направят заключенията си и да персонифицират universitas, канонистите прилагат правното понятие universitas както към различни църковни collegia – канонически събрания, конгрегации и други, така и по отношение на цялата Църква, Универсалната Църква – в качеството си на universitas fidelium, според най-древните определения, е също и в правно отношение universitas без ограничение... Затова мистическото тяло обгръща не само онези, които са действителното паство, но и тези, които потенциално биха могли да бъдат, сега или в бъдеще, т.е. то се простира, както върху неродените бъдещи поколения християни, така и върху досега още непокръстените езичници, евреи или мохамедани, доколкото мистическото тяло на Христос, т.е. Църквата, расте не само по природа, но и по благодат... Corpus musticum се състои не само от едновременно живеещите в църковната oikumene и в универсалното Пространство, но и обгръща всички членове, минали и бъдещи, действителни и потенциални, които приемствено следват един другиго в универсалното Време. С други думи не само множеството на живеещите заедно в една общност хора съставят „мистическото тяло“, а корпоративното множество се постига още и от гледна точка на приемствеността на неговите членове“.

DOI: 10.69085/ntp20235013

Свети апостол Павел говори за Църквата по следния начин: *„Вие сте тяло Христово, а поотделно – членове“* (1 Кор. 12:27); *„И както тялото е едно, а има много членове, и всички членове на едното тяло, макар и много, са едно тяло – тъй и Христос“* (1 Кор.12:12); *„Защото и тялото не се състои от един член, а от много“* (1 Кор. 12:14); *„Едно сте в Христа Иисуса“* (Гал. 3:28). Според проф. протопрезвитер Стефан Цанков Църквата не е едно човешко дружество или човешко обединение. Според него проникновената мистика на свети апостол Павел за Христа, за Неговото тяло, за членството на вярващите в това тяло ни показват, че когато той е обозначил Църквата, думите му трябва да се разбират не в техния фигуративен, а в реалния и едновременно в ireалния и свръхреалния им смисъл[27].

Както БПЦ-БП, така и другите вероизповедания са субекти на частното право, но за БПЦ-БП съществуват белези, които показват прилики и с публичните юридически лица. Следователно БПЦ-БП и другите вероизповедания са юридически лица на частното право, корпоративно[28] устроени с особености при БПЦ-БП, които дават основания да бъде определена като *особено* юридическо лице. Различията се обуславят от обстоятелството, че нейната правна природа е първична. Тя се основава на устойчивата институционалност и нормативна система на каноничното право.

Съдебната регистрация се отнася за вероизповедания, които ще възникват занапред (*ex nunc*). Преценката на независим и безпристрастен съд относно условията, на които трябва да отговарят вероизповеданията за в бъдеще, е гаранция за законосъобразност и справедлив процес за разлика от административния контрол и разрешителен режим, които се извършваха от изпълнителната власт според стария ЗИ (отм.).

[27] **Цанков, С.** Същината и задачата на църквата. – В: Правото, правдата и любовта, ГДА „Св. Кл. Охридски“, т. V (XXXI). С., 1955 – 1956, с. 346 – доклад, четен през 1937 г. в Оксфорд на пленума на междуцърковната конференция за практическо християнство, по което време авторът на доклада е удостоен със степента *doctor honoris causa.*

[28] Подробен анализ за БПЦ-БП като корпоративно юридическо лице вж. у **Кьосева, М.** Българската православна църква като юридическо лице. – Юридически свят, 2010, № 1, 111 – 140.

DOI: 10.69085/ntp20235013

За вероизповеданията, с изключение на БПЦ, които до този момент нямат регистрация, се прилага общият режим по чл. 14 – 18 от ЗВ. Повечето от тези вероизповедания са неизвестни в България, персоналният им състав и управителните им органи се менят сравнително често, присъствието им в правния обмен е непостоянно. Разпознаването им като правни субекти е затруднено. Като ги подчинява на регистрационен режим в рамките на признатото му от чл. 44, ал. 3 от Конституцията право на сдружаване, законодателят осигурява минималните изисквания за правна сигурност.

Разлика съществува и в начина на принудително прекратяване[29] на БПЦ-БП и другите вероизповедания. За БПЦ-БП това може да стане с отмяна на нормата на чл. 10, ал. 1 от ЗВ, с която е призната *ex lege*, а за другите вероизповедания чрез съдебно решение по исков път, въз основа на което се заличава съответното вероизповедание като юридическо лице в съдебния регистър.

Законът осигурява възможност за съществуването на религиозни общности, които не са религиозни институции, вероизповедания, т.е. не са персонифицирани като юридически лица.

Уредбата на условията за регистрация на религиозните общности като юридически лица е в чл. 14 – 20 от ЗВ. Тази уредба осигурява на всички религиозни общности достъп до процедурата за регистрация. Тя не въвежда каквито и да е ограничения спрямо тях, когато в чл. 14 ги определя като субекти, които могат да придобиват статут на юридическо лице, и осигурява възможност на сдружените в религиозна общност лица сами да изберат дали да пристъпят към създаване на религиозна институция. Следователно има еднакви правни условия за създаване на религиозни институции, както и възможност за избор дали да се пристъпи към създаването им. При тази законова уредба, гарантираща правото на сдружаване на гражданите, даденото в допълнителната разпоредба обяснение на смисъла на думите „религиозна инсти-

[29] Повече за прекратяване на БПЦ-БП като юридическо лице вж. **Кьосева, М.** Приложими ли са „преобразуването“, „прекратяването“, „ликвидацията“ и „заличаването“ на Църквата, и в частност спрямо Българската православна църква? – Норма, 2012, № 5, 19 – 34.

DOI: 10.69085/ntp20235013

туция“ не обосновава неравнопоставеност на вероизповеданията, накърняване на свободата им или разширяване, превишаващо конституционно допустимите случаи на намеса на държавата в тяхната дейност.[30] Образуването на юридическо лице на религиозна общност, т.е. нейното институционализиране и официализиране в правно-организационна форма, е израз на автономия на волята на сдружилите се и израз на правото им на сдружаване.

Законът в чл. 19, ал. 1 ЗВ е предвидил съществуването на местни поделения, което е оставено на автономната воля на вероизповеданията и изрично е посочено, че това става съгласно техните устави. По смисъла на чл. 20 ЗВ е оставено на свободната воля на вероизповеданието да определи дали съответното вероизповедание ще предостави правосубектност на местните си поделения или ще спре на равнището на относителна обособеност, без да предоставя възможност на отделните местни поделения да бъдат юридически лица. Вероизповеданието може да вземе решение да има местно поделение, но то да не бъде правосубектно, в който случай ще се приложи чл. 19 ЗВ, т.е. уведомителен режим чрез публичен регистър при кмета на общината. Ако вероизповеданието реши местните поделения да са юридически лица, те според чл. 20 ЗВ следва да се впишат в съответния окръжен съд по седалището им. В този смисъл е и съдебната практика[31]. Разпоредбите на чл. 19 и 20 ЗВ са приложими за всички други вероизповедания, с изключение на БПЦ-БП.

Местните поделения[32] на БПЦ-БП, от които е съставено нейното единство – митрополии, църкви, манастири, са също юридически лица по силата на закона (*ex lege*) съгласно разпоредбата на § 2, ал. 4 във вр. с чл. 10, ал. 2 ЗВ, в който смисъл е и съдебната практика[33]. Всички те съставят единството на БПЦ-БП като религиозна институция, признатата за юридическо лице.

---

[30] Решение на КС № 12/15.07.2003 г. по к. д. № 3/2003 г.

[31] Определение № 11771 от 26.11. 2007 г. на ВАС по адм. д. № 7351/2007 г.

[32] Вж. също **Кьосева, М.** Правосубектност на местните поделения на Българската православна църква – Българска патриаршия. – Адвокатски преглед, 2022, № 4, 28 – 59.

[33] Определение № 73, 09.02.2007, г.д. № 14/2007 на Великотърновски ОС.

DOI: 10.69085/ntp20235013

Според диспозитива на ТРОСТК № 1 от 2010 г. „(…) местните поделения на БПЦ-БП не подлежат на пререгистрация по реда на § 2, ал. 4 от ПЗР на ЗВ. Правосубектността на БПЦ-БП и на нейните местни поделения със статут на юридически лица произтича от закона – чл. 10, ал. 2 ЗВ. Представителната власт на лицата, които ги представляват, се доказва с актовете за избор или назначаване, издадени от органите, които са ги избрали или назначили“.[34] В мотивите на тълкувателното решение се казва, че „аргумент в полза на такова тълкуване е и **разпоредбата на чл. 10, ал. 2, предл. 2 ЗВ, придаваща нормативна сила на Устава на БПЦ, който определя нейното устройство**. Местните поделения – съставни части на БПЦ-БП, и техният правен статут като ЮЛ се определят от чл. 13 на Устава – заварения от ЗВ Устав от 1949 г. и сега действащия Устав от 2009 г.“.

2. БПЦ-БП и юридическите лица с нестопанска цел (ЮЛНЦ)

И двата субекта съществуват на основата на конституционна уредба, в която са уредени основните принципи, на които се основава съществуването им в обществената и правна система. Приложимите конституционни норми за юридическите лица с нестопанска цел са чл. 12 и чл. 44, които уреждат статуса на сдруженията и правото на сдружаване, както и предоставянето от Конституцията на закон да определи организациите, които подлежат на регистрация, реда за тяхното прекратяване и взаимоотношенията им с държавата. За БПЦ-БП и другите вероизповедания съществува специална конституционна норма на чл. 13, установяваща принципа за отделеност на религиозните институции от държавата.

И БПЦ-БП, и юридическите лица с нестопанска цел като субекти на правото в качеството им на юридически лица прите-

[34] Вж. ТРОСТК 1/10 на https://www.vks.bg/talkuvatelni-dela-ostk/vks-ostk-tdelo-2010-2-reshenie.pdf. Подобно разбиране съм изразила в изготвените писмени становища от името на ИПН (сега – ИДП) при БАН и на ЮФ на ПУ „П. Хилендарски“, както и като техен представител в заседание на ОС на ТК на ВКС по повод цитираното ТРОСТК 1/10.

DOI: 10.69085/ntp20235013

жават правно-индивидуализиращи признаци, които са общи – наименование, седалище и адрес, националност, органи на управление и представителство. За всеки един от тях това са белезите, които го отличават от другите юридически лица и му придават разпознаваема идентичност.[35] Но ако за ЮЛНЦ се посочва и задължителната регистрация като индивидуализиращ белег[36] или като конститутивен ефект, то регистрацията за БПЦ-БП е изключена по силата на закона (чл. 10, ал. 2 във връзка с § 2, ал. 3 от ПЗР на ЗВ), тъй като тя се признава за юридическо лице *ex lege*.

Общи за БПЦ-БП и ЮЛНЦ са признаците, присъщи за всяко юридическо лице – имат устройствени актове, имущество, самостоятелен субект на правото са, различен от членовете му или тези, които насочват дейността му. И двата вида юридически лица не отговарят за задълженията на членовете или лицата, които насочват дейността му, и обратно – членовете не носят отговорност за задълженията на юридическото лице. Например в § 3, т. 2, пр. последно от регистрирания Устав в немския съд в Шарлотенбург на Западно- и Средноевропейската епархия[37] със седалище в Берлин, е предвидено, че при евентуално отпадане на членове или при разпускане на Епархията, членовете ѝ нямат никакви права върху нейното имущество или части от него.

И двата сравнявани субекта като юридически лица са носители на права и задължения, но от различно естество, предопределено от същностната разлика между ЮЛНЦ и БПЦ-БП като Църква.

БПЦ-БП и ЮЛНЦ са юридически лица на частното право, но за БПЦ-БП като юридическо лице се установяват и публични елементи и общи признаци с държавата – мнозинство на право-

[35] **Стойчев, Кр.** ЮЛНЦ. – В: **Голева, П., Кр. Стойчев.** Юридически лица с нестопанска цел – правен режим (под ред. на Цв. Каменова). С., БЦНП, 2003, с. 64 и сл.

[36] Пак там, с. 73.

[37] Вж. повече у **Кьосева, М.** Западно- и Средноевропейската епархия на Българската православна църква – Българска патриаршия като юридическо лице по немското право. – В: Правната наука – традиции и актуалност. Сборник 50 години Пловдивски университет, П., УИ „П. Хилендарски“, 2012, 287 – 296.

DOI: 10.69085/ntp20235013

славните, представляващи преобладаващата част от населението. Този факт я превръща в най-многочисления субект на частното право. БПЦ-БП провежда обществено богослужение и ползване на Свети тайнства от голям брой християни, доближавайки се до публичните юридически лица, каквито са общините, за които се приема, че са публични корпоративни юридически лица, тъй като гражданите в съответната община са нейни членове при ползването на публични услуги.

В сравнение с двете разновидности ЮЛНЦ (сдруженията и фондациите), БПЦ-БП е корпоративно юридическо лице като сдруженията поради наличието на членове, но с много отклонения от класическите признаци на корпоративното юридическо лице. За разлика от сдруженията, които възникват на учредително събрание по свободната воля на учредителите, БПЦ като субект на правото е възникнала чрез признаването ѝ от цар Борис след приемането на християнството като официална религия, след което се променят само правните механизми за признаването ѝ като субект на правото.

Извън тези общи норми, само на вероизповеданията е отделено специално място в Конституцията, гл. I „Основни начала“, в чл. 13, в който са уредени основните конституционни принципи и отношенията им с държавата. Това показва, че конституционният законодател ги отграничава от всички други обществени явления като специална обществена реалност и само за тях прокламира принципа за отделеност от държавата, като по този начин отново ги отграничава не само от юридическите лица с нестопанска цел, но и от всички други субекти на правото. Нещо повече, систематически чл. 13 следва чл. 12, което по-скоро идва да покаже, че идеята е била чл. 12 да се отнася за всички други сдружения на граждани.

За вероизповеданията следва специална конституционна норма, в която става ясно, че се използва съвсем различна лексика за обозначаването на тези социални образувания – вероизповедание, религиозна общност, религиозна институция. Те не са наречени сдружения, защото едва ли това е точният термин, който може да се използва за която и да е конфесия. Нещо повече, ако конституционният законодател е мислил, че нормата на чл. 12 се

DOI: 10.69085/ntp20235013

отнася и за вероизповеданията, не би повторил в две съседни разпоредби приблизително еднаква забрана за преследване на политически цели както от страна на сдруженията, включително и от синдикалните (чл. 12, ал. 2), така и от страна на вероизповеданията (чл. 13, ал. 4). Трябва да се отбележи, че по-коректно е формулирана забраната в чл. 12, ал. 2 общо за сдруженията, тъй като не се стига само до общата формулировка на забраната за преследването на политически цели, както това е направено при вероизповеданията, а е конкретизирано тези субекти да извършват политическа дейност, присъща само на политическа партия.

Това уточнение се оказва много важно, за да не се разбира, че вероизповеданията и сдруженията не могат да вземат отношение по политически въпроси изобщо. Дори има политически въпроси, по които вероизповеданията и гражданските сдружения имат коренно различни позиции, които изразяват официално и публично и това не би могло да се квалифицира като противоконституционна дейност. Пределно ясно е, че и двата вида субекти не могат да регистрират кандидатска листа в Централната избирателна комисия и да участват в избори. Това дава основание да се направи изводът, че смисълът на чл. 13, ал. 4 е не просто забраната вероизповеданията да преследват политически цели, а да извършват дейност, присъща на политически партии. Такъв е духът на конституционния текст, тълкуван в систематическо и логическо единство.

Основната същностна разлика между ЮЛНЦ и БПЦ се изразява в това, че са социални явления с различна цел, което произтича от различната им същност. Целта се определя от теорията като конститутивен елемент за ЮЛНЦ.[38] Още повече, това се отнася за БПЦ като вероизповедание, но при тази категория юридически лица конститутивен елемент, който ги отличава от другите юридически лица, е религиозното убеждение. **Наличието на религиозно убеждение е онова, което прави вероизповеданията специална категория юридически лица и не би могло да ги квалифицира като вид юридически лица с нестопанска цел,**

[38] **Стойчев, Кр.** Цит. съч., с. 39.

DOI: 10.69085/ntp20235013

независимо че верското убеждение или вярата е може би „ултра идеална цел“.

Църквата е уникално явление, което съществува много преди правната конструкция за юридическо лице, а още по-преди и от ЮЛНЦ, за да се опитваме да я квалифицираме доста формално и да я подвеждаме в административни или съдебни процедури. Тя е институционален израз на най-интимната сфера на човека – неговата вяра и религиозните убеждения като вид цел. Неслучайно ЗВ взема специално отношение по въпроса за ЮЛНЦ, имащи за цел да популяризират определено вероизповедание, доказвайки, че разликата е между верско убеждение, което е основата на всяко вероизповедание и което го отличава от всички други вероизповедания. Верското убеждение трябва да се разграничава от целта като конститутивен елемент на ЮЛНЦ, поради което не е приемливо вероизповеданията да се квалифицират като вид ЮЛНЦ.[39] Верското убеждение е това, което предопределя статуса на юридическо лице като вероизповедание, за разлика от ЮЛНЦ, при които целта определя статуса им на такива ЮЛНЦ.[40]

Аргумент в подкрепа на тезата, че вероизповеданията не са вид юридически лица с нестопанска цел, е изричната норма на чл. 27, ал. 1 от ЗВ, в която се казва, че могат да се създават юридически лица с нестопанска цел за подпомагане и популяризиране на определено вероизповедание, което е със статут на юридическо лице след предварително съгласие на съответната религиозна институция. Нещо повече, в ал. 2 на същия член има изрична забрана ЮЛНЦ да осъществяват дейност, която представлява публично практикуване на вероизповедание.

Следователно фактът, че е предвидено в специалния ЗВ, когато се създава ЮЛНЦ за популяризиране и подпомагане на определено вероизповедание, да се иска съгласие от съответната религиозна институция, ясно говори за различията на вероизпо-

[39] **Павлова, М.** Цит. съч., с. 356; **Стойчев, Кр.** Цит. съч., с. 37, с. 46, с. 49 и 50, като в последните две страници има нюанси, проличаващи в употребата на лексемите „наподобяват“ и „твърде специфичното им правно положение“.

[40] Пак там, с. 39.

DOI: 10.69085/ntp20235013

веданието и ЮЛНЦ. ЮЛНЦ иска да подпомага определено вероизповедание именно защото едното преследва идеалната цел да популяризира неговото съществуване, т.е. първична е БПЦ като Църква, която се основава на православното учение като вид религиозно убеждение. Фондацията, която иска да обучава специалисти, за да бъде полезна на Църквата, е различен и вторичен въпрос. Точно защото са различни социални явления, законодателят забранява ЮЛНЦ да извършват дейност, присъща на практикуване на вероизповедание, тъй като е опасно да се прикриват религиозни дейности чрез ЮЛНЦ. Неслучайно чл. 17 изисква в уставите на вероизповеданията да се изложи верското убеждение и богослужебната практика, а не да се конкретизира нестопанска цел, каквото е изискването на ЗЮЛНЦ.

Поради изложените съображения препращащата норма на ЗЮЛНЦ в § 2, ал. 1 от ПЗР не е достатъчно основание да се твърди, че вероизповеданията, и в частност БПЦ, са вид ЮЛНЦ. Не е достатъчно да се използва само като класификационен критерий наличието на стопанска или нестопанска цел, за да се разделят юридическите лица на две големи групи – търговци и ЮЛНЦ. Съществуват и такива особени юридически лица, които трудно биха се вместили в тези критерии поради твърде големите си специфики, чийто конститутивен елемент не са целите, а вярата или религиозните убеждения, които са въпрос на догмати с хилядолетна история и неизменност.

Уставите на ЮЛНЦ и на БПЦ-БП са с различна правна природа. Уставът на БПЦ-БП[41] е с нормативен характер, тъй като е предоставено на самоуправляващата се БПЦ по силата на нормативната делегация на чл. 10, ал. 2 да уреди устройството и управлението си, а това е предопределено от общите източници на църковното право – догматите и каноните на Вселенската църква, които са най-устойчивата нормативна система, съществуваща дори преди съществуването на българската държава. Уставът на БПЦ-БП съдържа правила от нормативен характер, религиозни по

[41] Вж. повече у **Кьосева, М.** Уставът – „конституцията“ на Българската православна църква – Българска патриаршия, Научни трудове, кн. 7, Право, том 4, 2022, Пловдив, Пловдивско университетско изд., 200 – 231.

DOI: 10.69085/ntp20235013

своето съдържание, чието действие не е ограничено, а са валидни за диоцеза на БПЦ-БП, в това число и за българските епархии зад граница. Правилата на Устава се прилагат за неограничен кръг от субекти – всички кръстени православни християни, мнозинството от населението на държавата според последното преброяване. Имат трайно и повтарящо се действие и са по-устойчиви на промени, от който и да е светски закон, тъй като по-голямата част от нормите са с догматичен и с каноничен характер и съществуват отпреди 2000 години.

За ЮЛНЦ в зависимост от това за кой вид става дума – за фондация или за сдружение, се различават два вида устройствени актове – учредителен акт за фондацията и устав за сдружението. Учредителният акт, с който се учредява фондацията, е едностранна правна сделка, формална, с нотариална заверка на подписа на учредителя или учредителите или във формата, предвидена за завещанието по закона за наследството. Учредителният акт е безвъзмезден, с който се извършва разпореждане с определено имущество приживе или в случай на смърт с изрично посочена цел – нестопанска, изчерпателна и позволена, като най-съществено е тясната връзка между цел и имущество.[42]

Уставът на сдружението с нестопанска цел е многостранна правна сделка, включваща волеизявленията на учредителите, непрестационна, организационна, насочена към създаването на нов гражданскоправен субект и уреждаща вътрешните отношения между членовете на сдружението. Уставът на БПЦ е вътрешнокорпоративен устройствен акт, но с нормативно съдържание, основаващо се на устойчива институционалност – каноничното право, и такива, които са израз на автономията на БПЦ като автокефална Църква.

3. БПЦ-БП и търговските дружества

Сравнението между БПЦ-БП и търговските дружества може би изглежда странно поради диаметрално противоположната им същност, но е необходимо да бъдат сравнени, за да се покаже,

[42] **Голева, П.** Фондации. – В: **Голева, П., Кр. Стойчев**. Цит. съч., 152 – 154, 158 – 161; **Стойчев, Кр.** Цит. съч., с. 148.

DOI: 10.69085/ntp20235013

че тези на пръв поглед несъвместими като предмет на дейност правни субекти могат да бъдат полезно съчетани, без да нарушават същността си на различен вид юридически лица.

Общото между БПЦ-БП и търговските дружества е, че и двата субекта са персонифицирани, т.е. те са юридически лица, и са корпоративно устроени юридически лица дотолкова, доколкото се приема, че при БПЦ корпоративният характер на юридическото лице е с доста специфики. Това дава основание да се приеме, че тя е особено корпоративно юридическо лице или квалифицирана корпорация.

Като самостоятелни субекти на правото те се индивидуализират с наименование, седалище и адрес на управление, имущество, органи на управление. Тези правноиндивидуализиращи белези търпят модификации дотолкова, че в ЗВ няма специална норма какво да съдържа наименованието, докато наименованието на търговските дружества се определя като „фирма“ и за отделните видове търговски дружества има законови изисквания какво трябва да съдържа фирмата според вида търговско дружество.

В ТЗ има изрично предвидени правно-организационни форми за търговските дружества, които са изчерпателно изброени.[43] Докато в ЗВ е казано, че религиозните общности могат да придобиват статут на юридическо лице при условията и по реда на закона, но с оглед на сравнението има значение само правно-организационната форма на вероизповедание, което е правосубектно в качеството му на юридическо лице. В ЗВ не е предвидено съществуването на различни правно-организационни форми на обединения на религиозна основа, каквато възможност съществува според Закона относно религиозната свобода и общото устройство на вероизповеданията на Румъния например.[44]

[43] **Герджиков, О. и др.** Коментар на Търговския закон, кн. 1. С., Софи – Р, 2007, с. 348.

[44] Law 489/2006 on the Freedom of Religion and the General Status of Denominations, Published in the Official Gazette of Romania, Part I, issue № 11/08 Jan. 2007 (https://forb.ro/resources/romanian-legislation/law-no-489-2006-on-religious-freedom-and-the-general-status-of-religions/).

DOI: 10.69085/ntp20235013

Търговските дружества могат да създават клонове, които не са правосубектни, докато вероизповеданията и БПЦ-БП могат да имат местни поделения съгласно уставите си и по решение на централното ръководство на вероизповеданието местните поделения могат да се регистрират като юридически лица по седалището им в местно компетентния окръжен съд съгласно чл. 20 от ЗВ или да не бъдат правосубектни, каквато възможност съществува по чл. 19 от ЗВ, в който случай важи само уведомителният режим на вписване при кмета на съответната община. Това важи само за вероизповеданията извън БПЦ, защото БПЦ и нейните поделения не подлежат на регистрация, а се признават по силата на закона.

Следователно различието между БПЦ и търговските дружества е в начина на признаването им за юридически лица. БПЦ е юридическо лице *ex lege*, докато за търговските дружества конститутивният момент е вписването им в електронния търговски регистър, т.е. те възникват по нормативно-контролната система, при която Агенцията по вписване извършва предварителен контрол за законосъобразност.

И за БПЦ-БП, и за търговските дружества важи изискването за уникалност на името, при което за вероизповеданията в чл. 15, ал. 2 ЗВ е предвидена недопустимост на съществуване на повече от едно вероизповедание с едно и също име, а за търговските дружества според чл. 7, ал. 2 във връзка с чл. 11, ал. 1 от ТЗ фирмата трябва да отговаря на истината, да не въвежда в заблуждение и се употребява само от търговеца, който я е регистрирал, което е общ принцип в правото с оглед на правната сигурност.

Същностната разлика между търговските дружества и БПЦ-БП като вероизповедание е в конститутивния елемент, който ги специфицира като различен вид юридически лица. БПЦ като вид вероизповедание се характеризира с верско убеждение, което го определя като специално юридическо лице, при което търговската дейност и извличането на печалба са изключени по дефиниция, докато търговските дружества са търговци по правно-организационната си форма, изрично и изчерпателно са изброени в ТЗ, като основната цел е извличането на печалба.

DOI: 10.69085/ntp20235013

Трябва да се прави разлика между търговското дружество, което е търговец по правно-организационната си форма, и членовете на търговското дружество – съдружници и акционери. Качеството съдружник или акционер не ги прави търговци[45], тъй като те са различни субекти от търговското дружество като юридическо лице.

Вероизповеданията не могат да осъществяват търговска дейност, но няма пречка да бъдат съдружници и акционери в търговски дружества. Този извод се извлича по тълкувателен път от легалното определение за търговско дружество в чл. 63, ал. 1 от ТЗ, според което такова е обединение на две или повече лица за извършване на търговски сделки с общи средства. Общата формулировка „лица“ означава, че съдружници могат да бъдат физически лица и всякакви юридически лица, освен ако специален закон не забранява това, какъвто е случаят със Закона за политическите партии.[46]

Следователно съдружници, респ. акционери в ООД и АД могат да бъдат БПЦ и вероизповеданията като юридическо лице. Това се отнася и за учредяването на търговски дружества от БПЦ и вероизповеданията в предвидените от закон случаи по смисъла на чл. 63, ал. 2 от ТЗ. Тези предвидени случаи в ТЗ са за ЕООД според чл. 113 във вр. с чл. 114, ал. 3 и за ЕАД според чл. 159 от ТЗ.

Вероизповеданията могат да участват само капиталово в ООД или АД. В персонални търговски дружества[47] вероизпове-

[45] Няма пречка съдружници и акционери в едно търговско дружество да бъдат такива и в други търговски дружества.

[46] Според чл. 22, ал. 2 от Закона за политическите партии партиите нямат право да учредяват и да участват в търговски дружества и кооперации.

[47] Подобно за юридическите лица с нестопанска цел вж. у **Герджиков, О. и др.** Цит. съч., с. 355, на обратното мнението е **Голева, П.** Цит. съч., с. 147. Допълнителен аргумент, че това могат да бъдат дружества на капитала, се съдържа в чл. 46, § 3 от Устава на Гръцката църква, с който се предоставя правомощие по предложение на Постоянния Свети Синод (ПСС) да се образуват търговски дружества с цел оползотворяване на църковното имущество, като изрично е упомената правно-организационната форма – АД и ООД. От текста не става ясно дали може да се апортира недвижимо имущество в капитала на тези търговски дружества, или участието може да се изрази

DOI: 10.69085/ntp20235013

данията и БПЦ не биха могли да участват, тъй като се изисква лично участие на съдружниците в дружествените дела, а това ще бъде в противоречие с дейността на вероизповеданията, която се основава на религиозни убеждения.

Допълнителен аргумент за този извод е обстоятелството, че в ЗВ е използвано общото понятие „субекти на търговското право“, което означава, че се оставя чрез тълкуване да се направи извод за кои търговски дружества това е допустимо. Неслучайно граматическото тълкуване показва, че „субекти“ не е членувана. Думата не се отнася за всички субекти на търговското право, а е оставено да се прецени в кои дружества вероизповеданията могат да бъдат съдружници, ако това няма да бъде в противоречие със същността им на църкви, респективно на вероизповедания.

За разлика от търговското дружество, което може да се учреди от едно лице – физическо или юридическо лице, за БПЦ-БП като корпоративно юридическо лице това е невъзможно както в битието ѝ на централизирана религиозна институция, така и за нейните поделения, защото би било в противоречие със същността на Църквата като общност от вярващи.[48] Следователно образуването на вероизповедание от едно лице е изключено. Възможността БПЦ-БП и нейните поделения да учредяват търговски дружества или да участват в такива е детайлизирана в УБПЦ-БП.

Според чл. 58, т. 38 от Устава Светият Синод разрешава, по предложение на епархийския митрополит, учредяването и участието в търговски дружества на митрополиите, църквите и манастирите, което се инициира с предложение на Епархийския съвет, опосредено чрез епархийския митрополит по аргумент от чл. 95, т. 20, второ изречение, според което решенията по финансово-паричните операции задължително се вземат от Епархийския

чрез парични вноски. При систематичното тълкуване на двата параграфа е очевидно, че това ще се решава управленски от ПСС, стига тяхното решение да не нарушава свещените канони, които биха могли да забранят разпоредителни сделки с определено църковно имущество, като например манастирско.

[48] **Голева, П.** Сдруженията. – В: Голева, П., Стойчев, Кр. Цит. съч., с. 107, коментарът е относно сдруженията.

DOI: 10.69085/ntp20235013

съвет. Решението да се участва в търговско дружество или да се учреди такова като ЕООД или ЕАД е вид инвестиция на парични средства от страна на поделенията на БПЦ-БП. По силата на чл. 121, т. 9 от Устава апортът в търговско дружество на недвижим имот е изключено като възможност, което означава, че такъв не може да бъде направен като непарична вноска от страна на поделение на БПЦ-БП като съдружник в търговско дружество или едноличен собственик на капитала.

III. В заключение

Съпоставителният анализ на БПЦ-БП и други юридически лица очертава различията между тях и по-ясно отграничава особеностите на БПЦ-БП като юридическо лице. С основание може да се приеме, че тя е особено юридическо лице, или по-точно е особен субект на правото, което се различава както от държавата като субект на правото, така и от другите юридически лица.

Съществуването на БПЦ-БП като уникално социално явление *„не от тоя свят“*, е от категорията на факти с непреходно историческо и цивилизационно значение, за държавата ни и за Европа, така че с основание се признава по силата на закона (*ex lege*).

DOI: 10.69085/ntp20235013